

ՄԱՐԱԲՅԱՆ ՍԵՐԳԵՅ

իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դոցենտ, ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատավոր

MARABYAN SERGEY

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Chair of Criminal Procedure and Criminalistics of Yerevan State University, Judge of the RA Criminal Court of Appeal

МАРАБЯН СЕРГЕЙ

кандидат юридических наук, доцент кафедры уголовного процесса и криминалистики Ереванского государственного университета, судья Апелляционного уголовного суда РА

ԱՆՉԱՓԱՀԱՍ ՏՈՒԺՈՂԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԳՈՐԾ ՀԱՐՈՒՑԵԼՈՒ ՓՈՒԼՈՒՄ՝ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ*

ISSUES OF ENSURING THE RIGHTS AND LEGAL INTERESTS OF A JUVENILE VICTIM AT THE STAGE OF INITIATING A CRIMINAL CASE ACCORDING TO THE CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF ARMENIA*

ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ПОТЕРПЕВШИХ НА СТАДИИ ВОЗБУЖДЕНИЯ УГОЛОВНОГО ДЕЛА ПО УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ*

Քրեական գործ հարուցելը հանդիսանում է հանցակազմի հատկանիշներ պարունակող հակաիրավական արարքների կատարմանը պետության կողմից տրված ադեկվատ արձագանքի դրսևորումներից մեկը:

Անդրադառնալով քրեական գործ հարուցելու փուլի դերի, նշանակության և այդ փուլում ծագող այլ հարցերի՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր նախադեպային իրավունքում դիրքորոշում է ձևավորել այն մասին, որ քրեական գործի հարուցման փուլը քրեադատավարական ընթացակարգի ինքնուրույն մաս է, որն ունի իր սկիզբն ու ավարտը, խնդիրները, սուբյեկտները և այլն¹: Դատարանի կարծիքով՝ քրեական գործ հարուցելու փուլում վարույթն իրականացնող մարմինը հաղորդման նախնական ստուգման միջոցով հանցագործության հատկանիշներ մատնանշող բավարար փաստական տվյալներ ձեռք բերելու դեպքում, ինչպես նաև քրեական գործի վարույթը բացառող դատավարական արգելքների բացակայության պայմաններում պարտավոր է հարուցել քրեական գործ, որից հետո միայն իրականացնել քրեադատավարական օրենսդրությամբ նախատեսված բազմակողմանի և լրիվ քննություն: Հակառակ դրան, եթե նյութերի նախապատրաստության ընթացքում այնպիսի փաստական տվյալներ են ձեռք բերվել, որոնք հերքում են հանցագործության հատկանիշների առկայությունը, վկայում են քաղաքացիական, վարչական կամ այլ իրավահարաբերություններից բխող գործողությունների առկայության մասին, ինչպես նաև առկա են գործի վարույթը բացառող դատավարական արգելքներ, ապա

* Հոդվածը ներկայացվել է 11.10.2019, գրախոսվել է 30.10.2019, ընդունվել է տպագրության 13.12.2019:

* The article was presented 11.10.2019, was reviewed 30.10.2019, was accepted to publication 13.12.2019.

* Статья представлена 11.10.2019, рецензирована 30.10.2019, принята в печать 13.12.2019.

¹ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2013թ.-ի հոկտեմբերի 18-ի թիվ ԵԿԴ/0044/11/13 որոշումը:

վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է որոշում կայացնի քրեական գործի հարուցումը մերժելու մասին¹: Դատարանը նաև փաստում է, որ քրեական գործ հարուցելու մասին օրինական, հիմնավորված և ժամանակին կայացված որոշումն անհրաժեշտ նախապայման է հանցագործությունների արագ և ամբողջական բացահայտման, ինչպես նաև կանխարգելման համար՝ միևնույն ժամանակ ընդգծելով, որ քրեական գործի չհիմնավորված հարուցմամբ սահմանափակվում են անձանց իրավունքներն ու ազատությունները, նրանց վնաս է պատճառվում: Այլ խոսքով՝ ինչպես քրեական գործի անհիմն հարուցումը, այնպես էլ՝ հարուցման անհիմն մերժումն օրինականության կոպիտ խախտումներ են և զգալի վնաս են պատճառում անձին, հասարակությանն ու պետությանը: Վերոգրյալով պայմանավորված՝ քրեադատավարական օրենսդրությունը սահմանում է քրեական գործի հարուցման հարցը լուծելու համար անհրաժեշտ միասնական և պարտադիր կարգ, որի շրջանակներում վարույթն իրականացնող մարմինը պետք է պարզի զուտ քրեական գործ հարուցելու առիթների և հիմքերի առկայության կամ բացակայության փաստը, այլ ոչ թե բացահայտի հանցագործությունը կամ հաստատի անձի մեղավորությունը կամ անմեղությունը²:

«Քրեական դատավարության օրենսգրքի՝ (այսուհետ՝ Քր. դատ. օր.) քրեական գործ հարուցելու կարգը կանոնակարգող նորմերի վերլուծությունից և «Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած դիրքորոշումներից ուղղակիորեն հետևում է, որ օրինական և հիմնավորված քրեական գործ հարուցելու համար անհրաժեշտ է օրենքով նախատեսված առիթ և բավարար հիմքեր, որոնք, եթե առերևույթ առկա չեն, ապա պարզվում են քրեական գործի հարուցման փուլում Քր. դատ. օր-ի 180-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով իրավասու մարմինների իրականացրած քննության կամ նյութերի նախապատրաստման արդյունքում:

Քրեական գործ հարուցելու առիթները հստակ և սպառիչ թվարկված են Քր. դատ. օր.-ի 176-րդ հոդվածում և կոնկրետացված 177-179-րդ հոդվածներում: Ըստ այդ հոդվածների՝ քրեական գործ հարուցելու առիթներն են՝

1) հանցագործությունների մասին ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց հաղորդումները՝ ուղղված հետաքննության մարմնին, քննիչին, դատախազին.

2) հանցագործությունների մասին լրատվության միջոցների հաղորդումները.

3) հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի, դատարանի, դատավորի կողմից հանցագործության մասին տվյալների, հանցագործության նյութական հետքերի և հետևանքների հայտնաբերումը՝ իրենց լիազորություններն իրականացնելիս:

Դատական պրակտիկայում քրեական գործ հարուցելու **առիթը** մեկնաբանվում է, որպես պայման, որի առկայության դեպքում օրենքը լիազորում է իրավասու մարմիններին և պաշտոնատար անձանց մտնել իրավահարաբերությունների մեջ, կատարել գործողություններ, որոնք իրենց միասնությամբ ներկայացնում են քրեական դատավարության սկզբնական փուլի գործունեությունը: Ընդ որում՝ քրեական գործի հարուցման առիթ կարող է հանդիսանալ ոչ թե ցանկացած տվյալ, այլ միայն այն, որը ստացվել է օրենքով նախատեսված աղբյուրից և բովանդակում է տեղեկություն հանցագործության հատկանիշները մատնանշող տվյալների առկայության մասին, քանի որ միայն այդ դեպքում այն կարող է դառնալ ստուգման առարկա և քրեական գործ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու մասին որոշում ընդունելու հիմք³:

Եթե առիթներն օրենքով հստակ նախատեսված են, իսկ դատական պրակտիկան պարզաբանում է դրանց էությունը, ապա քրեական գործ հարուցելու համար «բավարար հիմքեր»

¹ Տե՛ս նույն տեղում:

² Տե՛ս նույն տեղում:

³ Տե՛ս «Վճռաբեկ դատարանի Է. Կարապետյանի վերաբերյալ 2007թ.-ի հուլիսի 13-ի ՎԲ-133/07 որոշումը:

հասկացությունն օրենքով նախատեսված չէ և դրա առկայության հարցը յուրաքանչյուր դեպքում որոշում է իրավասու պաշտոնատար անձը կամ մարմինը՝ ելնելով կոնկրետ հանցագործության բնույթից, տեսակից և այլ հանգամանքներից:

Ձևավորված դատական պրակտիկայի համաձայն՝ քրեական գործ հարուցելու հիմքերը հանդիսանում են այն տվյալները, որոնք վկայում են հանցագործության հատկանիշների առկայության մասին: Այլ կերպ ասած՝ քրեական գործ հարուցելու մասին օրինական և հիմնավորված որոշում կայացնելու համար իրավասու պաշտոնատար անձի կամ մարմնի տրամադրության տակ պետք է առկա լինեն բավարար տվյալներ հանցագործության փաստի (հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի և օբյեկտի) առկայության մասին¹: Ասվածն ուղղակիորեն բխում է Քր. դատ. օր-ի 182-րդ և 185-րդ հոդվածներից, որոնցից առաջինը սահմանում է՝ քրեական գործ հարուցելու կարգը և քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմանը ներկայացվող պահանջները, իսկ երկրորդը՝ քրեական գործ հարուցելը մերժելու կարգը և քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշմանը ներկայացվող պահանջները:

Վերոգրյալից կարող ենք եզրակացնել, որ օրինական և հիմնավորված քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում կայացնելու համար իրավասու մարմնի կամ պաշտոնատար անձի տրամադրության տակ առնվազն պետք է առկա լինեն Քր. դատ. օր-ի 176-րդ հոդվածով նախատեսված քրեական գործ հարուցելու օրինական առիթներից որևէ մեկը և այնպիսի բավարար տվյալներ, որոնք առերևույթ վկայում են այն հանցագործության օբյեկտի և օբյեկտիվ կողմի հատկանիշների առկայության մասին, որի համար քրեական պատասխանատվություն նախատեսող Քր. օր.-ի հոդվածով, հոդվածի մասով կամ կետով պետք է հարուցվի համապատասխան քրեական գործը:

Հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ քրեական գործ հարուցելու փուլում իրականացվում են երեք խումբ գործողություններ՝ (1) հանցագործության մասին հաղորդման ստացումը և գրանցումը, (2) հաղորդման մեջ նշված հանգամանքների ստուգումը (եթե դրա անհրաժեշտությունը լինում է կոնկրետ դեպքում), և (3) քրեական գործ հարուցելու փուլը եզրափակող որոշման կայացումը, ուստի քրեական գործ հարուցելու փուլում անչափահաս տուժողների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության անհրաժեշտությունն առաջանում է հենց հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնելու պահից, այնուհետև՝ շարունակվում հաղորդման մեջ նշված հանգամանքները ստուգելու ընթացքում և ավարտվում քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշում կայացնելով:

Հանցագործության մասին հաղորդումների ստացումը և գրանցումն անչափահաս տուժողների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության առաջին և սկզբունքային փուլերից մեկն է, որն ապահովում է նաև անհրաժեշտ ապացուցողական նյութի արագ հավաքումը, դրանց պաշտպանումը ոչնչացումից, վնասումից, փոփոխությունից, ենթադրյալ հանցագործությունը կատարած անձի արագ բացահայտումը և այլն: Այս հետևությունն ուղղակիորեն բխում է «Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության կողմից հանցագործությունների, վարչական իրավախախտումների, պատահարների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելու, գրանցելու, հաշվառելու և դրանց ընթացք տալու կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 2017թ.-ի նոյեմբերի 23-ի թիվ 1495-Ն որոշումից, որում, մասնավորապես, սահմանված է, որ «(...) Իրավախախտման կամ պատահարի վայր ժամանած օպերատիվ խմբի ղեկավարը և անդամները (ճանապարհատրանսպորտային պատահարի դեպքում՝ ճանապարհային ոստիկանության ծառայողները) իրենց իրավասության սահմաններում պարտավոր են՝

¹ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ս. Անտոնյանի վերաբերյալ 2013թ.-ի փետրվարի 15-ի ԵԿԴ/0077/11/12 որոշումը:

1) կանխել, խափանել իրավախախտումները, իրավախախտում կատարած անձանց բռնելու նպատակով ձեռնարկել անհետաձգելի միջոցառումներ.

2) իրավախախտումից, պատահարից տուժած, կյանքի կամ առողջության համար վտանգավոր այլ վիճակներում գտնվող անձանց ցույց տալ անհրաժեշտ օգնություն.

3) միջոցներ ձեռնարկել իրավախախտման կամ պատահարի վայրը պահպանելու ուղղությամբ.

4) ընդունել հայտնաբերված իրավախախտման վերաբերյալ հաղորդումներ.

5) հանցագործության հատկանիշներ անմիջականորեն հայտնաբերելիս՝ կատարել դեպքի վայրի գնություն.

6) ձեռնարկվող միջոցառումների ընթացքի մասին հայտնել տարածքային մարմնի հերթապահ մաս, իսկ անհրաժեշտության դեպքում նաև տարածքային մարմնի պետին կամ պատասխանատուին, Երևան քաղաքում ճանապարհատրանսպորտային պատահարների ստուգման դեպքում՝ ճանապարհային ոստիկանության օպերատիվ կառավարման կենտրոն: (...):»

«Քր. դատ. օր.-ի համակարգային վերլուծությունից հետևում է, որ դրանում սահմանված չէ հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնող **Ֆիզիկական անձի կամ դիմողի նվազագույն տարիք**, այսինքն՝ այն տարիքային շեմը, որից ցածր տարիքի անձինք իրավունք չունեն հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնելու, ինչը նշանակում է, որ զուտ տարիքով պայմանավորված չի կարող անչափահասի կողմից տրված հաղորդումը չընդունվել, չգրանցվել, ընթացք չտրվել և դրա հիման վրա քրեական գործ հարուցելու կամ քրեական գործ հարուցելը մերժելու մասին որոշում չկայացվել: Այս հետևությունն ուղղակիորեն բխում է հանցագործության մասին ֆիզիկական անձանց հաղորդումների ներկայացման և ընդունման կարգին վերաբերող հարցերը կանոնակարգող Քր. դատ. օր.-ի 177-րդ հոդվածից, որում ոչ միայն սահմանված են հաղորդումների ձևին, բովանդակությանը և արձանագրմանը ներկայացվող պահանջները, այլև հաղորդում ներկայացնող ֆիզիկական անձի տարիքին և դրանով պայմանավորված նրա իրավունքների պարզաբանմանը ներկայացվող պահանջները: Մասնավորապես, հիշյալ հոդվածի 3-րդ մասում սահմանված է, որ եթե լրացել է դիմողի 16 տարին, նա նախազգուշացվում է սույր մատնության համար պատասխանատվության մասին, որպիսի հանգամանքը վկայում է այն մասին, որ անկախ տարիքից անչափահասի հաղորդումը պետք է ընդունվի և օրենքով սահմանված կարգով դրան ընթացք տրվի¹, իսկ զուտ տարիքային հատկանիշով պայմանավորված անչափահասը նախազգուշացվում կամ չի՝ նախազգուշացվում սույր մատնության համար քրեական պատասխանատվության մասին: Այստեղից էլ հետևում է, որ օրենսդիրը, ելնելով անչափահասի քրեական պատասխանատվության ենթարկելու մասին նախազգուշացման չափանիշից, փաստացի երկու խմբի է բաժանում հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնող անչափահասներին՝ մինչև 16 տարեկանների և 16-ից՝ 18 տարեկանների:

Պետք է նկատի ունենալ, որ գործնականում անչափահասներին փորձում են տարբերակել նաև՝ հիմք ընդունելով այլ չափանիշ: Թիվ ԵԴ/0227/01/18 քրեական գործով դատարանի կողմից կայացրած՝ «Քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ» որոշման դեմ ներկայացված վերաքննիչ բողոքում, դատախազը, չհամաձայնելով դատարանի այն պատճառաբանություններին, որ անչափահասը և նրա օրինական

¹ Հանցագործությունների ընդունման, գրանցման և ընթացք տալու հետ կապված կազմակերպական և տեխնիկական հարցերը կանոնակարգված են «ՀՀ կառավարությանն առընթեր Հայաստանի Հանրապետության ոստիկանության կողմից հանցագործությունների, վարչական իրավախախտումների, պատահարների վերաբերյալ հաղորդումներն ընդունելու, գրանցելու, հաշվառելու և դրանց ընթացք տալու կարգը սահմանելու մասին» ՀՀ կառավարության 2017թ.-ի նոյեմբերի 23-ի N 1495-Ն որոշմամբ:

ներկայացուցիչը չեն բողոքել, ուստի քրեական գործ չէր կարող հարուցվել՝ նշել է, որ գործող օրենսդրության ընդհանուր տրամաբանությունն իրավակիրառ պրակտիկայի կողմից ընկալվել և իրացվում է այնպես, որ համաձայն քաղաքացիական, քրեական, վարչական պատասխանատվության համար տարիք սահմանող նորմերի (<< քաղաքացիական օրենսգրքի 29-րդ և 1067-րդ հոդվածներ, Քր. օր.-ի 24-րդ հոդված, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ << օրենսգրքի 12-րդ հոդված)՝ տասնչորս տարին չլրացած անչափահասները և հոգեկան խանգարման հետևանքով դատարանով անգործունակ ճանաչված անձինք դիտարկվում են միևնույն կատեգորիայում, հետևաբար 9 տարեկան տուժողին պետք է դիտարկել որպես անօգնական վիճակում գտնվող անձ և գործը քննել հանրային մեղադրանքի կարգով: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ դատախազը, հիմք ընդունելով այն, որ տասնչորս տարին չլրացած երեխաների կողմից հանցագործությունների հանրային վտանգավորության չգիտակցումը և այդ հիմքով վերջինների նկատմամբ քրեական պատասխանատվության բացառումը խոսում է այն մասին, որ այդ կատեգորիայի երեխաները հանցագործության զրի լինելու դեպքում ի վիճակի չեն գիտակցելու իրենց շահը հանցագործին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու կամ ազատելու հարցերում: Այնուհետև համեմատական անցկացնելով նաև այն իրավակարգավորման հետ, որ մինչև տասնչորս տարին լրացած երեխաների, ինչպես նաև անգործունակների հաշտվելը կասկածյալի, մեղադրյալի հետ հիմք չէ գործի վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու համար, հանգել է հետևության, որ քրեական գործ հարուցելու հարցը լուծելու դեպքում էլ մինչև 14 տարեկանների դիրքորոշումն էական չպետք է լինի, ուստի այդ անձանց դեմ ուղղված ոտնձգությունների վերաբերյալ քրեական գործերը պետք է հարուցվեն և քննվեն հանրային մեղադրանքի կարգով:

Ասվածից որոշակի վերապահում կարելի է անել՝ ելնելով << քր. դատ. օր.-ում ամրագրված «օրինական ներկայացուցչության» ինստիտուտի համալիր վերլուծությունից, որի տեսանկյունից անչափահաս կամ անգործունակ տուժողի իրավունքները նրա փոխարեն իրականացնում է նրա օրինական ներկայացուցիչը (Քր. դատ. օր.-ի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մաս), ինչը նշանակում է, որ մինչև 16 տարեկանների փոխարեն հանցագործության մասին հաղորդում կարող են ներկայացնել նրանց օրինական ներկայացուցիչները: Այս հարցերին դեռ կանդիդատական չի հանդիպում դեպք, երբ մինչև 16 տարեկան անչափահասները հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնեն ինքնուրույն: Թերևս ուսումնասիրությունները ցույց տվեցին, որ երեխաների դեմ ուղղված հանցագործությունների վերաբերյալ դեպքերով՝ քրեական գործ հարուցելու օրինական առիթ դիտարկվում է կա՛մ անչափահասի ծնողի/օրինական ներկայացուցչի բողոքը, կա՛մ օրենքով նախատեսված ցանկացած այլ հաղորդում, իսկ առավել տարածված է Քր. դատ. օր.-ի 176-րդ հոդվածի 3-րդ կետում նշված՝ հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի, դատարանի, դատավորի կողմից հանցագործության մասին տվյալների, հանցագործության նյութական հետքերի և հետևանքների հայտնաբերումը՝ իրենց լիազորություններն իրականացնելիս: Ընդ որում՝ գործնականում որևէ տարբերակում չի դրվում անգամ այն հարցում, թե հանցագործությունը հանրային, թե մասնավոր մեղադրանքի կարգով է ենթակա քննության: Բոլոր դեպքերում՝ քրեական գործ հարուցելու օրինական առիթ է ընդունվում կա՛մ անչափահասի ծնողի հաղորդումը, կա՛մ ոստիկանության ծառայողի զեկուցագիրը և գործնականում չի հանդիպել մի դեպք, երբ քրեական գործ հարուցելու առիթ է դիտարկվել մինչև 16 տարեկան անչափահասի հաղորդումը: Օրինակ, քրեական գործերից մեկով 15 տարեկան անչափահասը զանգահարել էր ոստիկանության ՕԿԿ և հայտնել իրեն սեռական հարաբերություն ունենալուն հարկադրելու դեպքի մասին, սակայն այն չէր դիտարկվել որպես հանցագործության մասին հաղորդում: Զանգը գրանցվել էր ոստիկանության հանցագործության մասին

հաղորդումների հաշվառման համապատասխան մատչանում և իրականացվել էին ստուգողական գործողություններ, որի արդյունքում պարզվել էր, որ տեղի ունեցածը պարունակում է հանցագործության հատկանիշներ և որոշում էր կայացվել քրեական գործ հարուցելու մասին, սակայն որպես քրեական գործ հարուցելու առիթ էր դիտվել ոստիկանության ծառայողի զեկուցագիրը, այսինքն՝ իրենց լիազորություններն իրականացնելիս հանցագործության դեպքի հայտնաբերումը, այլ ոչ թե երեխայի հաղորդումը:

Եթե հանրային մեղադրանքի գործերով քրեական գործ հարուցելու առիթի հարցը խնդրահարույց չէ, քանի որ այս դեպքում էական չէ, թե հանցագործության կատարման մասին իրավասու մարմիններն ինչ աղբյուրներից են տեղեկացվում, ապա նույնը չի կարելի ասել երեխայի դեմ ուղղված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունների վերաբերյալ դեպքերի մասին:

Դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անչափահասի դիրքորոշումն ընդհանրապես հաշվի չի առնվում քրեական գործ հարուցելու կամ մերժելու մասին որոշում կայացնելիս մասնավոր մեղադրանքի գործերի դեպքում, ավելին՝ եթե անչափահասի օրինական ներկայացուցիչը բողոքում է ենթադրյալ հանցագործությունը կատարած անձի դեմ, ապա քրեական գործ հարուցելու առիթ է ընդունվում հենց օրինական ներկայացուցչի բողոքը՝ առանց ճշտելու անչափահասի դիրքորոշումը, իսկ եթե չի բողոքում, ապա քրեական գործը հարուցվում է հանրային մեղադրանքի գործերին բնորոշ կարգով՝ առանց հաշվի առնելու ինչպես անչափահաս տուժողի, այնպես էլ նրա օրինական ներկայացուցչի դիրքորոշումը: Նման դեպքերում քրեական գործը հարուցվում է հանրային մեղադրանքի կարգով և որպես պատճառաբանություն գրեթե միշտ նշվում է, որ տուժողն *անչափահաս է, օրինակ՝ 8, 9, 12 տարեկան է, ինչի հետևանքով չի կարող հայտնել իր կամարտահայտությունը բողոքի վերաբերյալ: Օրինակ, թիվ ԵԱՆԴ/0097/01/17 քրեական գործով մեղադրողը, պատասխանելով դատարանի այն հարցին, թե ինչու է քրեական գործը հարուցվել և քննվել հանրային մեղադրանքի կարգով այն դեպքում, երբ տուժողի օրինական ներկայացուցիչը բողոք չի ներկայացրել, իսկ երեխայի կարծիքն առհասարակ չի ճշտվել՝ մեղադրողը հայտնել է հետևյալը. «Վճռաբեկ դատարանի հայտնի որոշմամբ անդրադարձ է կատարվել մասնավոր մեղադրանքի գործերով անչափահասների գործերին: Դիտելով, որ անչափահասներն ինքնուրույն չեն կարող դիրքորոշում հայտնել՝ ելնելով իրենց ֆիզիոլոգիական առանձնահատկություններից և նրանց փոխարեն իրենց ծնողները ևս չեն կարող դիրքորոշում հայտնել և Վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ նշված է, որ անօգնական կամ այլ վիճակից ելնելու պայմաններում, եթե չի կարող տուժողը բողոք ունենալու մասին կամ հաշտության մասին հայտնել, ապա քրեական գործի քննությունը շարունակվում է հանրային մեղադրանքի գործերի համար սահմանված կարգով, բացի այդ, հաշվի առնելով նաև անչափահասների իրավունքների պաշտպանության պետական հոգածությունը, որ պետությունն իր հովանու տակ է վերցնում անչափահասների իրավունքների պաշտպանությունը, այդ իսկ առումով անհրաժեշտ է սույն քրեական գործով վարույթը շարունակել հանրային մեղադրանքի կարգով, հաշվի առնելով, որ տուժողն անչափահաս է»¹:*

Թվում է, թե իրավասու մարմինները և պաշտոնատար անձինք ելնում են անչափահասի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության կամ երեխայի լավագույն շահի գաղափարից, երբ երեխաների դեմ ուղղված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունների վերաբերյալ քրեական գործերը հարուցում են առանց նրանց կարծիքը ճշտե-

¹ Տե՛ս թիվ ԵԱՆԴ/0097/01/17 քրեական գործով Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2018թ.-ի փետրվարի 28-ի՝ «Քրեական հետապնդումը դադարեցնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու վերաբերյալ որոշումը» // <http://www.datalex.am/>:

լով՝ հանրային մեղադրանքի գործերին բնորոշ կարգով, ընդ որում՝ անտեսելով նաև անչափա-
հասի օրինական ներկայացուցչի դիրքորոշումը, մինչդեռ, նման կերպ վարվելով՝ նրանք թույլ
են տալիս երեխայի՝ ՀՀ Սահմանադրությամբ և ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից 1989թ.-ի
նոյեմբերի 20-ի 44/25 բանաձևով ընդունված և 1990թ.-ի սեպտեմբերի 2-ին ուժի մեջ մտած՝
Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների խախտում:

Մինչ այս հարցերին անդրադառնալով՝ նկատենք, որ ձևավորված իրավակիրառ պրակ-
տիկան հետևանք է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2008թ.-ի դեկտեմբերի 26-ի թիվ ՎԲ-73/08 որոշ-
ման մեջ արտահայտած մոտեցումների և դրանք յուրովի մեկնաբանելու:

Քննարկվող որոշման մեջ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, վերլուծելով մասնավոր մեղադրան-
քի կարգով քրեական գործ հարուցելու դատավարական կարգը կանոնակարգող նորմերը,
մասնավորապես՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 33-րդ և 183-րդ հոդվածները, իրավական դիրքորոշում է
ձևավորել այն մասին, որ «մասնավոր մեղադրանքով գործ հարուցելու և դրանով քրեական
հետապնդում իրականացնելու հնարավորությունը լիովին կախված է դիմողի՝ հանցավորին
քրեական պատասխանատվության ենթարկելու միջոցով իր իրավունքների և օրինական շա-
հերի պաշտպանության համար քրեական հետապնդման մարմնին դիմելու ցանկությունից և
կամարտահայտությունից:

*(...) Քր. դատ. օր.-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի համաձայն՝ քրեական գործ չի
կարող հարուցվել և քրեական հետապնդում չի կարող իրականացվել, իսկ հարուցված քրեա-
կան գործը ենթակա է կարճման, եթե բացակայում է դիմողի բողոքը:*

*Քր. դատ. օր.-ի 6-րդ հոդվածի 33-րդ կետի համաձայն՝ դիմող հանդիսանում է յուրաքան-
չյուր անձ, որը դիմել է դատարան, քրեական հետապնդման մարմնին կամ հավատարմա-
գրված փաստաբանին՝ քրեական դատավարության կարգով խախտված իրավունքների պաշտ-
պանության համար:*

Քր. դատ. օր.-ի 58-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ տուժող է ճանաչվում այն անձը,
ում քր. օր.-ով չթույլատրված արարքով անմիջականորեն պատճառվել է բարոյական, ֆիզիկա-
կան կամ գույքային վնաս: Տուժող է ճանաչվում նաև այն անձը, ում կարող էր անմիջականորեն
պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս, եթե ավարտվեր քր. օր.-ով չթույ-
լատրված արարք կատարելը:

Վերոնշյալ երկու հոդվածների վերլուծությունից բխում է, որ մասնավոր մեղադրանքի
գործերով «դիմող» եզրույթն ավելի լայն է, քան «տուժողը»: Քրեական դատավարությունում
«դիմող» կարող է հանդիսանալ յուրաքանչյուր ոք, ով իր խախտված իրավունքների պաշտպա-
նության նպատակով դիմել է դատարան, քրեական հետապնդման մարմնին կամ հավատար-
մագրված փաստաբանին: Անձը «տուժող» ճանաչվում է վարույթն իրականացնող մարմնի կող-
մից՝ կատարվող ստուգողական գործողությունների արդյունքում պարզելով, որ անձի իրա-
վունքների խախտումը քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարման արդյունք է, և այդ
արարքի կատարման հետևանքով դիմողին անմիջականորեն պատճառվել է կամ կարող էր
պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս:

«Դիմողը» քրեադատավարական գործունեության ոլորտ ներգրավվում է սեփական նա-
խաձեռնությամբ, առանց վարույթն իրականացնող մարմնի համապատասխան որոշման, մինչ-
դեռ «տուժող» ճանաչվելու վերաբերյալ քրեական հետապնդման մարմինները կայացնում են
ինքնուրույն դատավարական որոշում: Այսինքն՝ նյութերի նախապատրաստման փուլում ՀՀ
քրեադատավարական օրենսդրության իմաստով տուժող չկա, «տուժող» քրեադատավարական
սուբյեկտը քրեական դատավարությունում ի հայտ է գալիս քրեական գործի հարուցումից հետո
կամ գործի հարուցման հետ միաժամանակ՝ վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից կայաց-
վող որոշման հիման վրա:

(...) Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ Քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածի 1-ին մասում առկա այն ձևակերպումը, որի համաձայն՝ «(...) հանցագործությունների վերաբերյալ գործերը հարուցվում են ոչ այլ կերպ, քան տուժողի բողոքի հիման վրա (...)», հակասում է Քր. դատ. օր.-ի տրամաբանությանը, քանի որ նշված ձևակերպմամբ ստացվում է, որ մասնավոր հետապնդման գործ հարուցելու մասին որոշում կայացվում է տվյալ դատավարական փուլում գոյություն չունեցող սուբյեկտի բողոքի հիման վրա: Ուստի Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածում թվարկված մասնավոր հետապնդման գործերով վարույթի հարուցման հիմք պետք է դիտել ոչ թե տուժողի, այլ դիմողի բողոքը, որի բացակայության դեպքում վարույթը ենթակա է կարճման Քր. դատ. օր.-ի 35-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետի հիմքով:

(...) Վճռաբեկ դատարանը մասնավոր հետապնդման գործերով «դիմող» դիտում է այն անձանց, ում իրավունքները խախտվել են քր. օր.-ով չթույլատրված արարքով, ինչպես նաև նրանց, ովքեր օրենքի ուժով հանդիսանում են անչափահաս կամ անգործունակ անձանց օրինական ներկայացուցիչներ, եթե խախտվել են նրանց խնամարկյալների իրավունքները:

Վերոնշյալ մոտեցումից բացառություն է այն դեպքը, երբ անձը, ում իրավունքները խախտվել են, իր անօգնական վիճակի կամ այլ օբյեկտիվ պատճառներով չի կարող պաշտպանել իր իրավունքներն ու օրինական շահերը: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նման իրավիճակում քրեական գործ հարուցելու առիթն օրինական, իսկ հիմքերը բավարար լինելու դեպքում քրեական գործ հարուցելու մասին որոշում պետք է կայացվի հանրային մեղադրանքի գործերի հարուցման համար սահմանված ընդհանուր կարգով: (...):

Վճռաբեկ դատարանի վերոգրյալ որոշման վերլուծությունից ուղղակիորեն հետևում է, որ դրանում քննարկման առարկա է դարձվել հենց մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող գործերով քրեական գործ հարուցելու **օրինական առիթի** հարցը, մասնավորապես այն, թե ով է հանդիսանում մասնավոր մեղադրանքի գործերով քրեական գործ հարուցելու համար «դիմող» և վերլուծելով համապատասխան քրեադատավարական նորմերը, Դատարանը հանգել է այն եզրակացության, որ այն դեպքում, երբ քր. օր.-ով չթույլատրված արարքով խախտվել են անչափահասի իրավունքները, ապա մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող գործերով քրեական գործ հարուցելու համար անհրաժեշտ՝ «դիմող»-ը հանդիսանում է անչափահասի օրինական ներկայացուցիչը: Ինչը նշանակում է, որ այն դեպքում, երբ մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող գործերով ՀՀ քրեական օրենսգրքով չթույլատրված արարքով խախտվել են անչափահասի իրավունքները, ապա քրեական գործ կարող է հարուցվել և քրեական հետապնդում իրականացվել, եթե առկա է անչափահասի օրինական ներկայացուցիչ բողոքը: Այլ կերպ ասած՝ երեխայի դեմ ուղղված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող որևէ հանցագործության դեպքով քրեական գործ հարուցելու օրինական առիթ է անչափահասի օրինական ներկայացուցիչի (որպես դիմողի) բողոքը, որի բացակայությունը բացառում է քրեական գործ հարուցելը և անձի նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելը:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, նման դիրքորոշում արտահայտելով, բավարար չափով հաշվի չի առել «անչափահասի իրավունքների» պաշտպանության միջազգային և սահմանադրական սկզբունքները, քանի որ անչափահասին ոչ միայն զրկել է օրենքով, Սահմանադրությամբ և միջազգային իրավական ակտերով երաշխավորված իրավունքներից, այլև նրա իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունն ուղղակիորեն կախվածության մեջ է դրել օրինական ներկայացուցիչից, իսկ իրավակիրառ պրակտիկան իր հերթին զարգացել է այնպես, որ անտեսվում է անչափահասի դիրքորոշումն առհասարակ: Բացի դրանից, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դիրքորոշումը խոցելի է նաև այն տեսանկյունից, որ տարանջատում դրված չէ մինչև 16 և 16-18 տարեկան անչափահասների միջև: Մասնավորապես, ստացվում է, որ 16-ից բարձր անչափա-

հասաների դեպքում ևս հանցագործության մասին հաղորդում ներկայացնող կամ դիմող կարող է լինել անչափահաս օրինական ներկայացուցիչը: Մինչդեռ այդ տարիքային խմբի մասին ուղղակիորեն է նշված հանցագործությունների մասին ֆիզիկական անձանց հաղորդումների ներկայացման և արձանագրման կարգը սահմանող՝ ՀՀ քր. դատ. օր.-ի 177-րդ հոդվածի 3-րդ մասում, ինչի մասին վերը նշվեց: Ուստի այս տարիքային խմբի մասով վերապահում չանելը հակասում է ոչ միայն Քր. դատ. օր.-ի 177-րդ հոդվածին, այլև ՀՀ քրեական օրենսդրությանը:

Այս տեսանկյունից մեզ համար առավել ընդունելի են Սահմանադրական դատարանի 2016թ.-ի դեկտեմբերի 20-ի թիվ ՍԴՈ-1333 որոշման մեջ ձևավորված դիրքորոշումները:

Վերլուծելով ՀՀ Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը՝ Սահմանադրական դատարանը նշում է հետևյալը՝ «Սահմանադրական վերոնշյալ նորմերից հետևում է, որ սահմանադիրը տվյալ նորմով երեխային վերապահել է.

- ոչ միայն իր կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք, այլ նաև, ի թիվս այլնի, իրեն վերաբերող դատական գործընթացներում լսվելու իրավունք,

- լսվելու իրավունքի շրջանակներում՝ դատական մարմինների կողմից իր կարծիքը հաշվի առնելու իրավունք: Միաժամանակ, Սահմանադրության տվյալ հոդվածը չի նախատեսում տարիքային կամ այլ որևէ սահմանափակում: «Հաշվի առնողի» համար է պարտականություն սահմանված՝ ելնել երեխայի տարիքից և հասունության աստիճանից: Բացի դրանից, ՀՀ Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի 2-րդ մասը հանրային իշխանության վրա դնում է հստակ պարտականություն՝ առաջնահերթ ուշադրության արժանացնել երեխայի շահերին՝ նրան վերաբերող հարցերում: Հետևաբար, սահմանադրի նպատակն է երեխային վերաբերող հարցերում տարբեր շահերի առկայության դեպքում առաջնահերթ պաշտպանել երեխայի շահերը, այնուհետև՝ առկա մյուս շահերը, իսկ այդ շահերի հակասության դեպքում հանրային իշխանությունը պարտավոր է պաշտպանել երեխայի շահերը:

Սահմանադրական դատարանն արձանագրում է նաև, որ ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն 37-րդ հոդվածի, մասնավորապես՝ 1-ին և 2-րդ մասերի դրույթները գործում են անմիջականորեն, և դատական պրակտիկան պարտավոր է առաջնորդվել այդ պահանջով:

Վերոգրյալից ելնելով՝ Սահմանադրական դատարանը գտնում է, որ իրավակիրառ պրակտիկայում չպետք է փորձել երեխայի լսվելու իրավունքը պայմանավորել տարիքային սահմանափակումով, ... և չի բխում Սահմանադրության 37-րդ հոդվածի պահանջներից: Վարույթն իրականացնող մարմինն է պարտավոր ապահովել երեխայի լսվելու իրավունքի իրացումը՝ անկախ տարիքից, հաշվի առնել այն և առաջնահերթ կարգով, երեխայի շահերից ելնելով, որոշում կայացնել: (...):»:

Թեև Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումներն արտահայտվել են հարուցված քրեական գործի շրջանակներում անչափահաս տուժողի կողմից կասկածյալի կամ մեղադրյալի հետ հաշտվելու իրավունք ունենալու խնդրի համատեքստում¹, սակայն դրանք հավասարապես վերաբերում են նաև մասնավոր մեղադրանքի կարգով քրեական գործ հարուցելու դեպքում դիմողի բողոքին, ուստի հետաքննության, նախաքննության և դատախազության մարմինները պետք է հիմք ընդունեն Սահմանադրական դատարանի կողմից ձևավորված չափանիշները և յուրաքանչյուր դեպքում լսեն նաև անչափահասին: Իհարկե, պետք է նկատել, որ որոշ մանկահասակ երեխաների կարծիքը լսելը պարզապես անիրավաչափ է, ուստի վարույթն իրականաց-

¹ Այս հարցին առավել մանրամասն կանդիդատանք քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցերը քննարկելուց:

նող մարմինը պետք է այս դեպքում գնահատի այդ հանգամանքը՝ նրան է վերապահված գնահատման հայեցողությունը:

Երեխայի տարիքի, հասունության մակարդակի և նրան առաջադրված հարցի բարդության միջև հարաբերակցության, երեխայի շահերն առաջնահերթ ուշադրության արժանացնելու հարցերին է նվիրված նաև Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիան, որի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Երեխաների նկատմամբ բոլոր գործողություններում, անկախ այն բանից, թե դրանք ձեռնարկվում են սոցիալական ապահովության հարցերով զբաղվող պետական կամ մասնավոր հիմնարկների, դատարանների, վարչական կամ օրենսդրական մարմինների կողմից, առաջնահերթ ուշադրություն է դարձվում երեխայի լավագույն շահերին»:

Նույն կոնվենցիայի 12-րդ հոդվածը սահմանում է. «1. Իր հայացքները ձևակերպելու ընդունակ երեխայի համար մասնակից պեպություններն ապահովում են դրանք ազատորեն արտահայտելու իրավունք այն բոլոր դեպքերում, որոնք վերաբերում են երեխային: Երեխայի հայացքների նկատմամբ ցուցաբերվում է նրա տարիքին և հասունությանը համապատասխան պատշաճ ուշադրություն»:

ՄԱԿ-ի Երեխայի իրավունքների կոմիտեն, 2013թ. մայիսի 29-ին հատուկ անդրադարձ կատարելով երեխայի լավագույն շահերի ապահովմանը՝ մասնավորապես, արձանագրում է, որ «բոլոր երկրներն են պարտավոր երաշխավորել, որպեսզի երեխայի լավագույն շահերն առաջնահերթության կարգով հաշվի առնվեն նրա վերաբերյալ որոշումներ կայացնելիս՝ ինչպես դատարանների, վարչական մարմինների կողմից, այնպես էլ իրավակարգավորման գործընթացում»:

Քննարկվող համատեքստում կարևոր պահանջներ է սահմանում նաև 2005/20 բանաձևով հաստատված «Հանցագործությունից պրոժած և հանցագործության վկա երեխաների գործերով արդարադատության ուղենիշները» (այսուհետք նաև՝ ՄԱԿ-ի ուղենիշներ), որի հավելվածի 3-րդ բաժնի 8-րդ կետի «դ» ենթակետում սահմանված է, որ «յուրաքանչյուր երեխա, ներպետական դատավարական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պետք է իրավունք ունենա ազատորեն, սեփական բառերով արտահայտելու իր տեսակետները, կարծիքները և համոզմունքները, և հարկապես՝ ներազդելու իր կյանքին առնչվող որոշումների ընդունման վրա, ներառյալ դատական գործընթացների արդյունքում կայացվող որոշումները. նրանց կարծիքները պետք է հաշվի առնվեն՝ ելնելով վերջիններիս ունակություններից, տարիքից, մտավոր հասունությունից և զարգացման աստիճանից»:

Ուշագրավ է նաև ՄԱԿ-ի ուղենիշների՝ «Խտրականությունից պաշտպանված լինելու իրավունքը» վերտառությամբ 6-րդ բաժնի 18-րդ կետում սահմանված այն կանոնը, որ տարիքի գործոնը չպետք է խոչընդոտի արդարադատության գործընթացին լիարժեք մասնակցելու՝ երեխայի իրավունքը:

Վերոգրյալից հետևում է, որ քննարկվող հարցի վերաբերյալ ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան անհրաժեշտ է հիմնովին ենթարկել փոփոխության, քանի որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտած մոտեցումները և ձևավորված պրակտիկան սահմանափակում են անչափահասների իրավունքները, տարիքի չափանիշով պայմանավորված՝ հանգեցնում խտրական վերաբերմունքի, ուստի իրավասու մարմինները պետք է առանցնորդվեն միջազգային իրավական ակտերի պահանջներով և ՀՀ սահմանադրական դատարանի վերը վկայակոչված դիրքորոշումներով՝ բացառելու համար երեխայի տարիքով պայմանավորված ցանկացած խտրականություն և իրավունքների կամայական սահմանափակում:

Հարցն առավել արդիական է՝ նկատի ունենալով, որ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 44-րդ հոդվածը 21.12.2017թ.-ին լրացվել է 1.1-րդ մասով, որի համաձայն՝ երեխան իրավունք ունի ազատ արտահայտելու իր կարծիքը, որը, երեխայի տարիքին և հասունության մակարդակին

համապատասխան, հաշվի է առնվում իրեն վերաբերող հարցերում: Երեխայի կարծիքը լսելիս իրավասու մարմինը օրենքով նախատեսված դեպքերում ներգրավում է մանկական հոգեբանի կամ մանկավարժի կամ սոցիալական աշխատողի:

Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումներով առաջնորդվելու պահանջը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ ինչպես իրավացիորեն նշում է դատարանը՝ գործնականում կարող են հանդիպել դեպքեր, երբ անչափահասը դառնում է հենց ծնողի հանցավոր գործողության զոհը, որպիսի պարագայում փոքրահասակի մյուս ծնողն է հանդես գալու որպես օրինական ներկայացուցիչ և տարբեր օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով կարող է բողոք չներկայացնել մյուս ծնողի դեմ, ինչը կարող է բխել կամ չբխել երեխայի լավագույն շահերից: Հետևաբար, որպեսզի չխախտվեն երեխայի իրավունքներն ու օրինական շահերը, նման դեպքերում ևս քրեական գործ հարուցելու կամ չհարուցելու անհրաժեշտության գնահատումը պետք է վերապահել վարույթն իրականացնող մարմնի հայեցողությանը՝ ելնելով կոնկրետ իրավիճակից, միաժամանակ նկատի ունենալով, որ այն չի կարող լինել բացարձակ, այսինքն՝ նման իրավիճակներում վարույթն իրականացնող մարմինը ոչ թե պարտադիր պետք է քրեական գործ հարուցի հանրային մեղադրանքի կարգով, այլ պետք է գնահատի, թե որքանով է դա բխում երեխայի լավագույն շահերից և միայն այդ հանգամանքը հաստատելու դեպքում է, որ իրավունք է ստանում հարուցելու քրեական գործ: Այս տրամաբանության մեջ է նաև Քր. դատ. օր.-ի 183-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանված այն դրույթը, որի ուժով դատախազն իրավասու է մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով հարուցելու քրեական գործ ընտանիքում բռնության դեպքերում, եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը: Այս դեպքում քրեական գործը հարուցվում և քննվում է ընդհանուր կարգով, և տուժողի ու մեղադրյալի հաշտության դեպքում քրեական հետապնդումը չի դադարեցվում:

Այս դեպքում դատախազը պետք է հիմնավորի երկու կարևոր հանգամանք, այն է՝ ընտանեկան բռնության դեպքի առկայությունը և տուժողի անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստը¹:

Այսպիսով՝ անչափահասի նկատմամբ կատարված և մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող հանցագործությունների վերաբերյալ դեպքերով քրեական գործ հարուցելու առիթ կարող են լինել՝

1) անչափահասի հաղորդումը, որը պետք է ՀՀ կառավարության 2017թ.-ի նոյեմբերի 23-ի N 1495-Ն որոշմամբ սահմանված կարգով ընդունվի, գրանցվի և դրան ընթացք տրվի,

2) եթե անչափահասն այնպիսի տարիքի է, որ չի հասկանում և գիտակցում, թե ինչ է տեղի ունեցել և չի կարողանում պատշաճ գնահատել ստեղծված իրավիճակը, ապա անչափահասի օրինական ներկայացուցչի հաղորդումը՝ լսելով անչափահասի դիրքորոշումը. այս դեպքում քրեական գործ հարուցելու հարցը պետք է լուծել՝ հիմք ընդունելով երեխայի լավագույն շահերը:

Եթե ենթադրյալ հանցագործության կատարման մեջ կասկածվողն անչափահասի ծնողն է, ապա, լսելով երեխային և մյուս ծնողին, քրեական գործ հարուցելու կամ չհարուցելու հարցը պետք է գնահատի իրավասու մարմինը՝ ելնելով երեխայի լավագույն շահից: Եթե իրավասու մարմինը նպատակահարմար գտնի քրեական գործ հարուցելը, ապա այն պետք է հարուցվի հանրային մեղադրանքի գործերին բնորոշ կարգով: Նման կերպ պետք է

¹ Այս հարցերին մանրամասն կանդրադառնանք քրեական գործով վարույթը կարճելու և քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հարցերը հետագա հետազոտություններում քննարկելիս:

վարվի իրավասու մարմինը նաև այն դեպքում, երբ անչափահասի և օրինական ներկայացուցչի դիրքորոշումը տարբերվում են, օրինակ՝ երեխան բողոքում է, իսկ ծնողը՝ ոչ, կամ հակառակը՝ երբ ծնողը բողոքում է, իսկ երեխան՝ ոչ՝ նկատի ունենալով, որ հնարավոր է երեխային համոզելու կամ վախի ազդեցության տակ ստիպում են չբողոքել հանցանք կատարած անձի դեմ կամ հակառակը՝ բողոքել, և այլն:

Գտնում ենք, որ բոլոր դեպքերում կամայականությունները բացառելու համար մասնավոր մեղադրանքի գործերով՝ քրեական գործ հարուցելու և հանրային մեղադրանքի կարգով քննելու դեպքում, քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ պետք է հստակ նշվի, թե ինչով է պայմանավորված մասնավոր մեղադրանքի կարգով քննվող գործի հարուցումը և քննումը՝ հանրային մեղադրանքի գործերին բնորոշ կարգով: Այս առումով անընդունելի է այն պրակտիկան, երբ մեղադրական եզրակացության մեջ նշվում է այն մասին, թե ինչու է քրեական գործը հարուցվել հանրային մեղադրանքի գործերին բնորոշ կարգով: Դա հակասում է ինչպես մեղադրական եզրակացության բովանդակությանը ներկայացվող օրենսդրական պահանջներին, այնպես էլ անձի իրավունքներին ու օրինական շահերին, քանի որ անձը մինչև մեղադրական եզրակացության կազմումը չի կարող տեղեկանալ և հասկանալ, թե ինչու է մասնավոր մեղադրանքի գործը հարուցվել հանրային մեղադրանքի կարգով: Եթե քրեական գործ հարուցելու մասին որոշման մեջ նշվի այդ մասին, ապա անձը կարող է ընդհուպ բողոքարկել այդ որոշման իրավաչափությունը՝ դատախազին, նաև դատարան¹:

Annotation: The article discusses the issues of ensuring the rights and legal interests of a juvenile victim at the stage of initiating a criminal case, which arise in judicial practice. In particular, the questions have been raised: whether the report of a child about the crime may be considered a subject to institute a criminal case, who can represent the child's interests at that stage, what authorities the relevant bodies have at the mentioned stage, etc.

Аннотация: В статье обсуждаются проблемы обеспечения прав и законных интересов несовершеннолетних потерпевших на стадии возбуждения уголовного дела, которые возникают в судебной практике. В частности, выделяются следующие вопросы: может ли сообщение ребенка о преступлении считаться поводом для возбуждения уголовного дела; кто может представлять интересы ребенка на данной стадии; какие имеют полномочия соответствующие органы на данном этапе и т.д.

Բանալի բառեր՝ երեխա, քրեական գործ հարուցելու առիթ, դիմող, տուժող, երեխայի լավագույն շահ:

Key words: child, occasion to initiate criminal case, applicant, victim, best interest of the child.

Ключевые слова: ребенок, повод возбуждения уголовного дела, заявитель, потерпевший, наилучшие интересы ребенка.

¹ Սա այն եզակի դեպքերից է, երբ դատարանը հետագա դատական վերահսկողության կարգով իրավասու է քննության առարկա դարձնելու քրեական գործ հարուցելու իրավաչափությունը և գնահատելու այն, որը միանշանակ բխում է ենթադրյալ հանցանք կատարած անձի շահերից: Այս առումով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախադեպային իրավունքը զարգացման անհրաժեշտություն ունի: